

BETEKENIS GEVEN EN CONSTRUCTIE VAN GENDER ALS MENSELIJKE ACTIVITEIT

drs. Dirck van Bekkum © copyright Moira CTT www.ctt.nl

Wij, moderne verwesterde, mensen zijn gefascineerd hoe vrouwen en mannen verschillend naar elkaar en naar de wereld kijken ([Waarom we liefhebben](#) Helen Fisher 2009). Antropologisch leren kijken door beide gender (vrouw-man werelden) ogen vergt scherpe etnografische observaties en systemische (zelf)reflecties. Antropologen zoals Margaret Mead (1935; 1949/1990) en Gregory Bateson (1936) kwamen in hun cultuurvergelijkende genderstudies tot de conclusie dat vrouw-man werelden, hoe verschillend ook, altijd complementair (elkaar aanvullend) zijn. Het zijn communicerende vaten. Als de een beweegt/verandert, wordt de ander uitgenodigd/gedwongen mee te bewegen/veranderen (Bourdieu 2000). Hoe meisjes en jongens vrouwen en mannen worden, zijn zeer complexe vooralsnog onbegrepen, diep-vervlochten biologisch-culturele, processen.

Het complementaire perspectief is door christendom en staatsvorming weggezaakt in onze collectieve geheugens. Ook in de heropleving van het Westers feminisme in de zestiger jaren van de vorige eeuw was voor het mannelijke/mannen perspectief geen ruimte. In het Afrikaanse '[womanism](#)' van onder andere Alice Walker (The Colour Purple 1982), hoe pijnlijk dat ook was vanuit het vrouwenperspectief, was dat wel het geval.

Het complementaire genderdenken is in 2017 in vele gedaantes onomkeerbaar aanwezig. Zo nodigde in september 2014 de Britse actrice Emma Watson, in een indrukwekkend verhaal voor de Verenigde Naties, mannen uit het geweld tegen vrouwen te helpen stoppen: [HeForShe](#). Onderstaande is een geactualiseerde tekst uit hoofdstuk 5 van de bundel Jonge Mannen als Klokkenluiders (2017).

De antropoloog en grondlegger van het Franse structuralisme, Claude Lévi-Strauss, schreef begin jaren zestig twee cultuurvergelijkende studies over het menselijk denken in relatie tot het betekenis geven aan onze dagelijkse ervaringen. De eerste heette Het wilde denken (1962a) en de tweede Totemisme (1962b).

Totemisme behelst de speciale relatie die een groep mensen, vaak een afstammingsgroep, onderhoudt met een dier of plant, een boom of met een natuurverschijnsel: water, wind, vuur, regen, maan, zon, enz. Lévi-Strauss poogt een plausibele verklaring te vinden voor twee oude antropologische vragen:

1. Hoe is het menselijke denken verbonden met de manier waarop wij betekenis geven aan onze omgeving, de wijdere wereld en de kosmos?
2. Waarom onderhouden zoveel culturen tot op heden vormen van totemisme?

Hij noemt als recente voorbeelden de nationale symbolen van een aantal westerse landen waarin dieren als een leeuw, een adelaar of een stier centraal staan. Wij Nederlanders 'laten de Leeuw bijvoorbeeld niet in z'n hempje staan.' Zijn antwoord is dat het menselijke denken structureel is bepaald door analogiserend betekenis te geven aan onze plaats in de ons omringende natuur en in relatie tot natuurverschijnselen. Totemisme is een vorm van de wereld ordenen aan de hand van de natuur.

Mensen hebben totemisme nodig om zich van anderen te onderscheiden en tegelijkertijd tot een of meer groepen te behoren (zie hoofdstuk 8). Deze sterke behoefte om onszelf van anderen te onderscheiden krijgt zowel tussen individuen als tussen groepen vorm. Zijn beide studies worden afgesloten met de constatering: 'in tegenstelling tot wat vaak wordt beweerd is geen onderscheid te vinden tussen primitief/onbeschaafd/wild en modern/beschaafd/getemd denken. Beide vormen van logica zijn gelijkwaardig en in onze benadering van mannelijkheid onmisbaar' (1962b, 62)

Mannelijkheden en vrouwelijkheden zijn universele basiscategorieën in menselijke betekenisgeving aan de wereld. Zacht en hard, naar binnen en naar buiten gericht, rond en hoekig, sterk en zwak roepen allemaal gemakkelijk associaties met mannen en vrouwen op. Genderwerelden vormen een zeer complex weefsel van

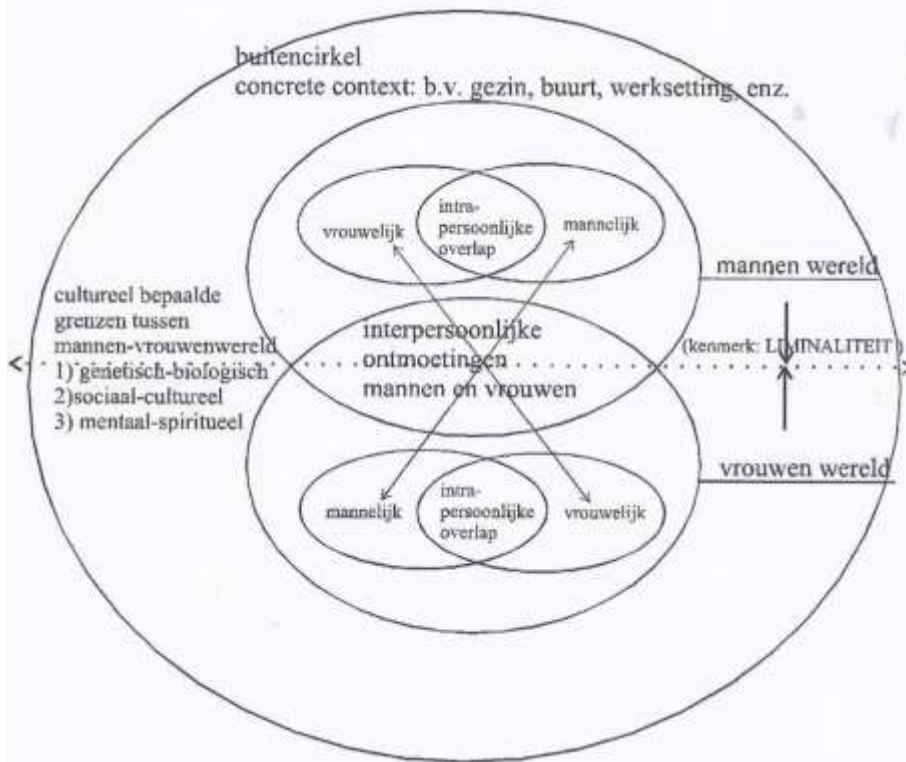
patronen dat zeer dicht bij alledaagse belevingen liggen en tegelijkertijd overal in de natuur zijn terug te vinden (Mead 1949/1979). Vandaar dat ze zich zo goed lenen als culturele basiscategorieën om betekenis te geven aan de wereld om ons heen: te betekenen.

Vanaf Robert Hertz' essay: *Death and the Right Hand* (1909), wordt in vergelijkend antropologisch onderzoek een veelvoorkomende relatie gelegd tussen mannelijkheid-vrouwelijkheid en linkerhand/voet-rechterhand/voet, waarbij rechts meestal met het mannelijke is verbonden. Onder antropologen bestaat grote onenigheid over hoe de rechter- en linkerhand, in bijvoorbeeld de hindoeïsculturen, verbonden is met respectievelijk rein-onrein en mannelijk-vrouwelijk.

In het hindoeïsme, het boeddhisme en het taoïsme wordt het dagelijkse leven van grote groepen mensen in Azië ingedeeld via complementaire, elkaar aanvullende, betekenisgevende en ordeningssystemen (Choenni 1992). Verschillen en overeenkomsten tussen mannen en vrouwen worden daarin beleefd als deel van een groter, vaak kosmisch ordeningssysteem, bijvoorbeeld Yang en Yin. In het pantheon van het hindoeïsme danst de vechter tegen demonen, Shiva, met de oervorm van zijn vrouw, Devi, als de god van het ritme en vertegenwoordigd daarmee de eeuwige beweging van het universum.

Hieronder mijn poging om de complexiteit van vrouwen werelden te visualiseren

Posities leren wisselen en met grenzen leren omgaan tijdens mannelijke (en vrouwelijke) volwassenwording

Met deze voorstelling probeer ik het meervoudig verband te visualiseren zoals beschreven in hoofdstuk 5 (1998). Elke man, elke vrouw en elke transgender leeft in een culturele context, die wij meestal als sociaal of maatschappelijk benoemen. Een laaggeschoolde mens uit een volkswijk in Utrecht hebben evenveel 'cultuur' in antropologische zin als een echtpaar uit een villawijk in Wassenaar. Het denken en handelen van deze mannen en vrouwen wordt bepaald door de culturele context waarin zij zijn grootgebracht en leven: familie, maatschappelijk, religieus, klasse, opleiding, stedelijk, plattelands, etc.

Deze aspecten samen vormen de grootste ovaal van de 'culturele context'. In dit voorbeeld is dat de Nederlands nationale setting. Mannengedrag in de vorm van collectieve patronen wordt bepaald door hun socialisatie. De kwaliteit van hun transitie naar volwassenheid speelt daarin een belangrijke rol. Hoe bewust de man zich is van zijn individuele component in het collectieve deel van zijn gedrag en codes. En van de wisselwerking ertussen.

Van wie allemaal heeft hij zijn mannelijk gedrag geleerd? Is hij opgegroeid in een kerngezin van vader en moeder met oma's en oma's, ooms en tantes, neven en nichten op afstand? Of zijn neven en nichten als broers en zussen, ooms en tantes als vaders en moeders. Bij jongens opgegroeid in bi-culturele contexten (migranten) of in bi-culturele families (gemengde gezinnen) is dit (ervarings)bewustzijn meer ontwikkeld. Zij leren functioneren in minimaal twee (grote ovaal) culturele contexten. Hoeveel duidelijkheid heeft hij uit zijn kerngezin of grootfamilie meegekregen hoe in verschillende contexten om te gaan met grenzen

tussen mannen onderling en de grenzen tussen mannen en vrouwen? In het schema betekent dat de kennis en inzichten die hij heeft in de mannen- en vrouwenwerelden (twee kleinere ovalen) in zijn culturele context.

Hoe bewuster die kennis ingezet kan worden hoe groter de handelingsruimte van deze jongeman is tussen mannen onderling en tussen mannen en vrouwen is. Actueel mannengedrag en hun persoonlijkheid wordt vooral bepaald door andere mannen in hun 'mannenwereld' (vaders, broers, buurman, vrienden, collega's, sportvrienden enz.) en door vrouwen in zijn omgeving. In interacties worden in al deze aspecten, grotendeels onbewust, gehandeld.

Elke man, vrouw en transgender heeft in deze inter/transculturele conceptie, contextueel (tijd/situatie geboden), mannelijke en vrouwelijke componenten in zijn/haar karakter en persoonlijkheid (overlappende ovalen). Hoe beter een jongen in zijn socialisatie heeft leren schakelen tussen zijn harde-rivaliserende (mannelijke) en zachte-verbindende (vrouwelijke) kanten hoe sterker zijn vermogen is om met 'vreemde' vrouwenwereld om te gaan. Hij kan posities wisselen en zo een vrouw zo nodig 'invoelen' of 'tegenover staan' en van daaruit als man reageren. Voor meisjesvrouwen geldt natuurlijk hetzelfde. Dat wordt verbeeld door de gekruiste lijnen.

Het wisselen van posities in man-vrouw communicatie kan aangeduid worden als symmetrisch (mannelijk-mannelijk) of complementair (mannelijk-vrouwelijk). Beide zijn nodig voor een effectieve en vruchtbare communicatie en ontmoeting. Ook in (langdurige) liefdes- en huwelijksrelaties. Jezelf en de ander begrenzen zijn onmisbare eigenschappen in gelijkwaardige, effectieve, prettige, genotvolle, vruchtbare man-vrouw relaties.

Literatuur

Gregory Bateson (1936/1958). Naven: A Survey of the Problems suggested by a Composite Picture of the Culture of a New Guinea Tribe drawn from Three Points of View. Stanford University Press.

Elisabeth Badinter (1989) Man/Woman, The One is the Other (London: Collins Harvill. (USA title, The Unopposite Sex: The End of the Gender Battle)

Dirck van Bekkum (1998) Het Meervoudig Verband: op weg naar interculturele vormen van mannelijkheid, in: De Eerste Sekse, Anja Meulenbelt (red), Van Gennep, Amsterdam.

Pierre Bourdieu (2000) Masculine Domination, Stanford University Press.

Ramkisoer Choenni (1992) Leven in Harmonie: Inzichten uit de Vedische Leer en Filosofie, Warray, Den Haag.

Helen Fisher (1993) Anatomy of Love, A Natural History of Monogamy, Adultery and Divorce, Touchstone Books, New York.

Helen Fisher (2005) Waarom wij liefhebben: De aard en chemie van verliefdheid, Contact, Amsterdam.

Hertz, Robert (1909/1960, Death and the Right Hand, Free Press, New York.

Luce Irigaray (2002) Between East and West: From Singularity to Community, New York: Columbia University Press.

Claude Levi-Strauss (1962a/1976) Het Wilde Denken, Amsterdam, Meulenhof, Amsterdam,.

Claude Levi-Strauss (1962b) Totemism, Penguin, Harmondsworth.

Mead, Margaret (1928/1965) Groei naar volwassenheid, Spectrum, Utrecht,

Mead, Margaret, (1935/1981) Sex and Temperament in Three Primitive Societies, New American Library, New York.

Margaret Mead (1949) (1996) 2001 Male and Female: A Study of the Sexes in a Changing World. 2001 edition, introduction by Helen Fisher. HarperCollins, Summer 2001.

Lionel Tiger (1969) Men in Groups. Random House, New York

Lionel Tiger (2000) The Decline of Males: The First Look at an. Unexpected New World for Men and Women. By Lionel Tiger. Golden Guides from St. Martin's Press.

Gloria Wekker (2016) White Innocence: Paradoxes of Colonialism and Race, Durham, North Carolina: Duke University Press.